

Φιλοσοφία **100** ΕΡΩΝΙΑ
ΤΟ ΒΗΜΑ

Το συμπόσιο του Πλάτωνα στον πίνακα του Ανσελμ Φόιερμπαχ (1859, Κρατικό Μουσείο Τέχνης, Καρλσρούη)

ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΒΙΣΤΩΝΗΤΗ

Ο μέσος αναγνώστης αποφεύγει, κατά κανόνα, να διαβάσει βιβλία φιλοσοφίας. Δεν είναι εξοικειωμένος ούτε με το θεωρητικό τους υπόβαθρο ούτε και με την ορολογία – μολονότι η τελευταία διαπερνά το πλήθος των δοκιμακίων κειμένων που γράφτηκαν και εξακολουθούν να γράφονται. Ο **Αντονι Κλίφφοντ Γκρέιλινγκ**, «ιαθής» του *Μπέρτραντ Ράσελ* (για τον οποίο έγραψε ένα εξαιρετικό βιβλίο, όπως άλλωστε και για τον *Βιγκενστάιν*), αποφάσισε να συνοψίσει σε έναν ογκώδη τόμο την ιστορία της φιλοσοφίας για να αποδείξει πως η γνώση της φιλοσοφίας σε γενικές γραμμές δεν είναι όσο δύσκολη πιστεύεται και πως η ανθρώπινη σοφία αποτελεί κοινό κτήμα και δεν είναι μόνον υπόθεση των ειδικών. Αναλαμβάνοντας ένα τέτοιο δύσκολο εγχείρημα ο Γκρέιλινγκ θα έπρεπε να ξεπεράσει δύο εμπόδια: πρώτα την αβεβαιότητα, ακόμη και σήμερα, *Ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας* του Μπέρτραντ Ράσελ και έπειτα την πρόκληση να γράψει ένα βιβλίο για τον μέσο αναγνώστη, αποφεύγοντας ωστόσο τις απλουστεύσεις και την κακώς εννοούμενη εκλαίκευση. Και τα κατάφερε περίφημα. Βεβαίως, ο αναγνώστης που θα διαβάσει πρώτα την ιστορία του Ράσελ και κατόπιν του Γκρέιλινγκ θα εκτιμήσει καλύτερα τη σημασία της ιστορίας του δεύτερου. Οχι μόνο επειδή ο Γκρέιλινγκ καλύπτει μεγάλο μέρος της δυτικής φιλοσοφίας που δεν καλύπτει ο Ράσελ (αφού το βιβλίο του εκδόθηκε το 1946), αλλά και γιατί αφιερώνει και εκατό σελίδες στην ινδική, στην κινεζική, στην αραβοπερσική και στην αφρικανική φιλοσοφία. Προσφέρει έτσι τη δυνατότητα στον αναγνώστη να προβεί και σε ενδιαφέρουσες συγκρίσεις και παραλληλισμούς. Επιπλέον να αναζητήσει «πέρα του πεδίου» (για να χρησιμοποιήσω μια κοινοτοπία) βιβλία που θα τον παρακινήσουν, εφόσον το επιθυμεί, να διευρύνει τις γνώσεις του. Για να τον βοηθήσει μάλιστα ο συγγραφέας παραθέτει σύντομη σχετικά αλλά πολύ χρήσιμη βιβλιογραφία, η οποία είναι, δυστυχώς, μόνο στα αγγλικά.

Είναι οι διανοούμενοι «φιλόσοφοι»;

Όπως κι ο Ράσελ, ο Γκρέιλινγκ ξεκινά από τις αρχές, δηλαδή τους προσοκρατικούς. Διατρέχοντας στη συνέχεια τους αιώνες αναδεικνύει τα μεγάλα αναστήματα χωρίς να είναι όσο «κριτικός» ή επικριτικός, όπως μερικές φορές ο Ράσελ, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τον *Νίτσε*, για να σταθεί σ' ένα μόνο παράδειγμα. Ο Γκρέιλινγκ αναφέρεται εκτενώς στην τραγική ζωή του Νίτσε, εξηγώντας γιατί εκείνος ο σπουδαίος άνδρας παρερμηνεύθηκε ή παρεξηγήθηκε, παγίδα την οποία δεν απέφυγε ο «αριστοτελικός» και ορθολογιστής Ράσελ. Κλείνοντας τα σχετικά με τη δυτική φιλοσοφία ο συγγραφέας καταλήγει σε διανοητές και πολιτικούς κοινωνιολόγους, που με βάση παλαιότερες απόψεις δεν θα τους χαρακτήριζε κανείς φιλόσοφος. Παρόμοιες απόψεις επικρατούν και σήμερα ανάμεσα σε πολλούς «καθαρολόγους». Είναι φιλόσοφος ο *Ντεριντά*; Ο *Ντελέζ*; Ο *Φουκώ*; Η *Χάνα Αρεντ*, λόγου χάρι, αρνίσταν κατηγορηματικά ότι ήταν φιλόσοφος, τίτλο που κατά τον Γκρέιλινγκ «θα τον έφερε πανάξια». Αυτοί, όπως κι ο *Χάμπερ-*

Πανόραμα της σκέψης

Σε έναν ογκώδη τόμο ο **Α. Κ. Γκρέιλινγκ** συνοψίζει, χωρίς να απλοποιεί, τον **ανθρώπινο στοχασμό** ανά τους αιώνες σε μια **ευανάγνωστη** και **εμπεριστατωμένη αφήγηση**

Το έργο του Α. Κ. Γκρέιλινγκ αποτελεί μια σύνθεση διαφορετικών τομέων του επιστητού, σε ό,τι αφορά ακόμη και τις ανθρωπιστικές σπουδές, και τέτοιες συνθέσεις, όταν μάλιστα είναι επιτυχημένες, όπως εδώ, είναι όχι απλώς πειστικές αλλά κάποτε και συναρπαστικές

μας, ο *Αντόνιο*, ο *Χορχέιμπερ* και αρκετοί άλλοι δεν μπορούν να λείπουν από μια ιστορία της φιλοσοφίας. Χωρίς την ιστορία των ιδεών και την κοινωνιολογία του Φουκώ – για να μείνω μόνο σ' αυτόν – δεν μπορούμε να καταλάβουμε τι σημαίνει νεωτερικότητα. Φιλοσοφικές είναι οι ιδέες που διατρέχουν το έργο των παραπάνω. Ακόμη κι αν δεν θα τους χαρακτήριζα φιλόσοφους με την κλασική έννοια, αυτό δεν σημαίνει πως παύουν να είναι φιλοσοφικά σκεπτόμενοι, οι οποίοι ανοίγουν νέα πεδία στη σκέψη και σ' εκείνο που κυριάρχησε μεταπολεμικά: την κριτική. (Για τούτο κι ο δικός μας *Νικόλαος Κάλας*, που δεν ήταν βέβαια φιλόσοφος, παραπέμποντας στην κανιβαλική *κριτική της κριτικής*, θεωρούσε πως ο μεταπολεμικός κόσμος ήταν κανιβανός.) Τα βιογραφικά στοιχεία και τα ιστορικά αντίστοιχα διαπλέκονται ευρηματικά στο βιβλίο αυτό, προσδίδοντάς του μια αναμφισβήτητη αφηγηματική γοητεία. Δεν έχουν εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα αλλά δημιουργούν την απαραίτητη ώσμωση που παράγει την αναγκαία ατμόσφαιρα ώστε ο αναγνώστης να μείνει, όπως λέμε, *πάνω στη σελίδα*. Η φιλοσοφία εξ ορισμού σημαίνει γνώση, όμως η διαδρομή της γνώσης ανά τους αιώνες σημαίνει περιπέτεια. Περιπέτεια, επομένως δεν είναι μόνο το μυθιστόρημα. *«Η ιστορία της φιλοσοφίας είναι μια αναδρομική κατασκευή»* λέει στην εισαγωγή του ο Γκρέιλινγκ. Η προσπάθεια – επιτυχής – στο βιβλίο του ήταν να δώσει στην «κατασκευή» αυτή έναν γενικότερο και όχι απλώς τεχνικό χαρακτήρα. Στη σημερινή εποχή, της εξειδίκευσης αφενός και

του σχετικισμού αφετέρου, το πείραμα είναι, αν μη τι άλλο, εξαιρετικά ενδιαφέρον. Υπακούει σ' εκείνο που εξήντα χρόνια νωρίτερα ο *Αλιτσο Χάξλεϊ* ονόμασε *«ολοκληρωμένη εκπαίδευση»*. Πριν απ' όλα όμως θα το χαρακτηρίζαμε – εκτός ακαδημαϊκού πλαισίου, φυσικά – ολοκληρωμένη αναγνωστική εμπειρία, στο πρώτο και κρίσιμο στάδιό της. Είναι επιπλέον και μια σύνθεση διαφορετικών τομέων του επιστητού, σε ό,τι αφορά ακόμη και τις ανθρωπιστικές σπουδές, που εξαιτίας της εξειδίκευσης κινούνται η καθεμία σε στενότερα πεδία – και τέτοιες συνθέσεις, όταν μάλιστα είναι επιτυχημένες, όπως εδώ, είναι όχι απλώς πειστικές αλλά κάποτε και συναρπαστικές.

Τα ερωτήματα της φιλοσοφίας

Στο κεφάλαιο «Συμπερασματικές παρατηρήσεις» ο Γκρέιλινγκ μάς θυμίζει τα δύο θεμελιώδη ερωτήματα που ορίζουν το τι είναι φιλοσοφία: *«Τι υπάρχει»* και *«Τι έχει σημασία»*. Από αυτά προκύπτουν και πλήθος άλλα, που ο αναγνώστης τα υποβάλλει στον εαυτό του διαβάζοντας τον, γιατί ενώ το βιβλίο αυτό φέρει τον τίτλο *«Η ιστορία της φιλοσοφίας»* δεν είναι περιγραφικό – πόσο μάλλον εγχειρίδιο. Γι' αυτό και ο Γκρέιλινγκ θυμάται τον Ράσελ (ο ευεργετικός ίσκιος του, του οποίου διακρίνεται πίσω από τις σελίδες του), που έλεγε πως *«οι περισσότεροι άνθρωποι θα προτιμούσαν να πεθάνουν παρά να σκεφτούν, και οι περισσότεροι το παθάνουν»*. Θα έλεγα πως ο αναγνώστης που θα διαβάσει αυτό το βιβλίο ίσως ν' αρχίσει να σκέφτεται περισσότερο – και τούτο είναι, όπως κι αν το δει κανείς, μεγάλο κέρδος. Οι εκατό περίπου σελίδες τις οποίες, όπως προανέφερα, αφιερώνει ο συγγραφέας στις φιλοσοφίες που αναπτύχθηκαν εκτός δυτικού κόσμου είναι και δεν είναι αρκετές. Προτιπώθετος, με άλλα λόγια, τουλάχιστον ένα επιπλέον βιβλίο. Για τον Έλληνα αναγνώστη, εν τούτοις, που δεν έχει τις στοιχειώδεις πληροφορίες, είναι μια πολύ καλή αρχή.

A. C. GRAYLING
Η ιστορία της φιλοσοφίας
 Μετάφραση Πέτρος Γεωργίου. Εκδόσεις Πατάκη, 2021, σελ. 720, τιμή 33 ευρώ

104,6 myradio Το νέο μουσικό ραδιόφωνο της Αθήνας